

**“1 DECEMBRIE 1918” UNIVERSITY, ALBA IULIA
HISTORY AND PHILOLOGY FACULTY**

**IMPLICATION AND CULTURAL ACTION AT THE
ROMANIANS FROM TRANSYLVANIA IN THE 18TH
CENTURY: GRIGORE MAIOR (1715-1785)**

DOCTORAL THESIS

**Scientific Director:
Prof. univ. dr. Iacob MÂRZA**

**Ph.D. candidate:
Cristian BARTA**

TABLE OF CONTENTS

ARGUMENT

- The importance and the purpose of the research
- The working method and the structure of the work
- The stage of the research

Chapter I

The coordinates of the political life at the Romaninas from Transylvania during the Enlightenment: from Inochentie Micu Klein to Grigore Maior

- I.1. The european political context
- I.2. The relations of the Roman Pontifs with the Viennese Court
  - I.2.1. The position of the Holy See in the european political context of the 18th century
  - I.2.2. The relations of the Holy See with the Habsburg Empire during the Theresian and Josephine reformism
    - I.2.2.1. The relations of the Holy See with the Empress Maria Theresa
    - I.2.2.2. The relations of the Holy See with the Emperor Joseph II
- I.2. The Transylvanian political and administrative context
  - I.2.1. Recognized nations and religions
  - I.3.2. The evolution of political-administratice central institutions in the 18th century
    - I.3.2.1. At central level
    - I.3.2.2. The Transylvanian political-administrative institutions

Chapter II

The relations of bishop Grigore Maior with the Transylvanian, Habsburg and Roman authorities (1764-1782)

- II.1. Grigore Maior's relations with the Transylvanian, Habsburg, and Roman authorities before his episcopate
  - II.1.1. The time of his studies in Rome
  - II.1.2. As a supporter of bishop Innohentie Micu Klein

- II.1.3 In his relationship with Petru Pavel Aron
- II.1.4. Against the background of the candidacy of Atanasie Rednic
- II.2. The election and appointment as bishop
  - II.2.1 Grigore Maior' File
    - II.2.1.1 The preparation methodology of the File
    - II.2.1.2 The human, moral, spiritual, and intellectual profile of the candidate Grigore Maior
    - II.2.1.3 Ecclesiastical and identity aspects
- II.3. Grigore Maior's activities perception inside the Transylvanian, Habsburg, and Roman circles from Vienna
  - II.3.1. The participation of bishop Grigore Maior in the Synod of Greek-Catholic Bishops held in Vienna (1773)
  - II.3.2. Grigore Maior, the missionary bishop and defender of Catholic faith
    - II.3.2.1 The method of the religious Union
    - II.3.2.2. This method was based on the following principles:
    - II.3.2.3 The method, assuming the principles and preconceived ideas of the non-united, can be applied in the following way:
  - II.3.3 The uncomfortable bishop
    - II.3.3.1 Through the missionary zeal and the criticism of the Decree of tolerance
    - II.3.3.2 Through the metropolitan aspirations
    - II.3.3.3 Through the firmness with which he defended his priests and faithful
    - II.3.3.4. Through the building of churches
    - II.3.3.5. Through the conflict with the monks of *Holy Trinity* Monastery
    - II.3.3.6. The resignation

Chapter III

Grigore Maior's interest towards the Printing House and the schools of Blaj

- III.1. The Printing House
  - III.1.1. Short historical reference points regarding the Printing House of Blaj between 1747-1773

- III.1.2. The implication of Grigore Maior in carrying out different works
- III.1.3. The Printing House of Blaj during Grigore Maior's pastoral office
  - III.1.3.1. The purposes and the situation of the Printing House
  - III.1.3.2. The people of the Printing House
- III.2. The schools of Blaj
  - III.2.1. Short historical reference points regarding the educational institutions of Blaj between 1754-1773
  - III.2.2. The schools of Blaj during Grigore Maior's pastoral office
    - III.2.2.1. School, nation and religious Union
    - III.2.2.2. The connection of the schools of Blaj to the new *Ratio*
    - III.2.2.3. The development of the schools

Chapter IV

Autochthonous and european elements in the written work of Grigore Maior

- IV.1. Introductory aspects
- IV.2. The presentation of the written work
  - IV.2.1. Philosophical works
  - IV.2.2. Theological-pastoral works
  - IV.2.3. Lexicographical works, grammar and religious books
  - IV.2.4. Hystorical work
- IV.3. Grigore Maior's intelectual formation
  - IV.3.1. The Theology and Philosophy state in De Propaganda Fide Urban College in the first half of the 18th century
  - IV.3.2. The board and teachers of the Urban College between 1740-1746
  - IV.3.3. Grigore Maior, student of De Propaganda Fide Urban College (1740-1747)
- IV.4. Autochthonous and european elements in Grigore Maior's thinking
  - IV.4.1. The philosophical thinking
  - IV.4.2. The theological thinking

IV.4.3. The philological thinking

IV.4.3.1. European reference points: Enlightenment, language, nation

IV.4.3.2. Grigore Maior's works source

IV.4.3.3. The main significations of Grigore Maior's works

IV.4.3.4. The relation of his works with the lexicographical and grammatical concerns of the Transylvanian School

IV.4.3.5. Grigore Maior and the liturgical books of Blaj

IV.5. The historical reflection

CONCLUSIONS

BIBLIOGRAPHY

APPENDIX: GRIGORE MAIOR'S FILE, Archivio Segreto Vaticano, *Processus Consistoriale*, vol. 519 (Proc. Canonici. 1773. Fogarasiensis. Gregorius Major)

ARGUMENT

The importance and the purpose of the research

Grigore Maior was one of the most important personalities of the Romanian United with Rome, Greek Catholic Church during the Enlightenment, who had important contributions to the development of the ecclesiastical institutions, to the defense of the rights of the Romanian people in front of Transylvanian, Habsburg and pontifical forums, and to the formation of the modern Romanian culture. Charismatic and visionary, erudite scholar and man of action at the same time, Grigore Maior was, first of all, a hierarch of the Church and a son of his people, loved by the clergy and by the faithful, respected by opponents.

The time of his pastoral office (we refer to the years 1773-1784) registered the affirmation of cultural and political phenomena both at the European and Transylvanian society level. The impact of enlightenment and the influence of Joseph II on the Romanian culture, as well as their echo at the political level, form together elements that shade the complexity of Grigore Maior's activity. If to these we add the difficult situation in which the United Church with Rome was found after the rebellions provoked in the previous decade by Visarion Sarai and Sofronie, we can see clearer the role that the hierarch of Blaj had in the restoration of Union and in the substantiation, at the ideational and cultural level, of the Romanian Greek-Catholic identity.

Through the present research we propose to deepen and to present the cultural dimension of the activity developed by the bishop Grigore Maior both on the personal level and with regarding to the creation of an elite of the United with Rome, Greek-Catholic Church.

The working method

The investigation of the subject claimed a historical research method, articulated in the next stages. First of all, we proceeded to the determination of subject's historiography, classifying and analyzing both the works with general character, dedicated to the period or to the enlightenment, and the contributions regarding Grogore Maior and the Greek-Catholic Church during his pastoral

office. We accomplished afterwards a research of the documents of that time which we found in several Romanian Archives (the National Archives of the State, Cluj and Alba Departments; the Archives of Brukental Museum from Sibiu), but also abroad (the Secret Archive of Vatican; the Archive of the Congregation *De Propaganda Fide* from Rome). Further on, establishing the actual stage of the researches and the novelties furnished by the archive documents, we deepened the information in the sense of founding the main significations of the cultural activities of the hierarch of Blaj. In the next stage of investigation we gazed our attention on the written work of Grigore Maior., especially on his doctoral thesis in Philosophy, but also on his *Dictionary* and on his *Grammar*. From the methodological point of view we chose an approach with interdisciplinary character for our research, combining the philosophical and theological investigation with aspects specific to the philosophical research.

In the last stage we accomplished a synthesis of the acquired information, structuring the entire material into four distinctive chapters.

The stage of the researches regarding the subject of our thesis can be presented in relation to the main directions of our investigation.

a). Grigore Maior's relation to Church and State authorities during his time

The historiography of the subject recorded important contributions, which offer a substantial foundation for the present investigation. The subject is already in the attention of the historians and theologians of the end of the 18th century. The evocation of Grigore Maior's personality and of his activity by Samuil Micu and Petru Maior uncovers already the complexity of the relation of the hierarch of Blaj with the Roman authorities, which was conditioned in a decisive way by his relationships with the imperial and Transylvanian authorities. The authors of the 20th century situate themselves in the same line, and here we remember Basiliu Rațiu, Ioan Ardelean, Alexandru Grama și Augustin Bunea. Bunea's contribution is fundamental because the monographs dedicated to

Inochentie Micu Klein and to Petru Pavel Aron catch, on the basis of a rich archival fond, the situation of Grigore Maior, too.

The historiography of the 20th century regarding our subject contains biographies of the bishop written in church history works by Ioan Georgescu, Zenovie Pâclișanu, Octavian Bârlea, Silvestru Prunduș and Ioan Bota. These works turn to account new documents in which is emphasized the perception of Grigore Maior in the Roman circles. Suggestions for the deepening of our theme are also offered by the recent researches of Ioan Chindriș and Greta Miron.

Another purpose of our approach is to turn to account a rich resource of documents regarding Bishop Grigore Maior. Parts of these documents are unpublished, their nucleus being formed by the file prepared by the Holy See with the occasion of Grigore Maior's Episcopal election and appointment. These documents were not studied up to now, for which reason we think their analysis and publication will be a contribution to our subject.

Besides this file we have numerous documents published especially by Augustin Bunea, Timotei Cîpariu, Nicolao Nilles, D. Găzdaru, Octavian Bârlea, Francisc Pall, I. Dumitriu Snagov and Laura Stanciu. We intend, therefore, to analyze this *corpus* of documents, turning thus to account the most important sources linked to the subject.

b). The interest of Grigore Maior for the schools and for the Printing House of Blaj

The studies of the years 1754-1764 and 1773-1782 dedicated to the schools of Blaj are numerous, for which reason we will refer only to the essential works that form clear reference points regarding the evolution of the research of our theme, and also of the recent stage of knowledge.

If regarding Grigore Maior's implication for the support of the schools of Blaj we can find references in the works of the Transylvanian School, too, the first systematic and well based presentations and documents belong to the authors from the second part of the 19th century: Ioan Antonelli, Nicolae Brânzeu, and especially Augustin Bunea. Beyond the delimitation of the subject in the wider framework of the Romanian educational system, done by Nicoale Iorga, and in that of the Transylvanian educational system,

signed by Nicolae Albu, or in the framework of the history of the Church of Zenovie Pâclișanu, we remark Iacob Mârza's monograph dedicated to this subject. He emphasized, turning to account a vast bibliographical base and of documents, the evolution of the schools of Blaj during 1754-1848 both under the internal dynamic aspect of the institutions (structures, persons involved, educational plans, financial aspects) and from the perspective of the social and national dimension of the educational system of Blaj. Last but not the least we mention the contribution of Ioan Marin Mălinaș, who turned to account the archival content from Vienna and Rome regarding our subject.

The researches dedicated to the Printing House of Blaj include many publications, as well, out of which we remember the most important for our subject. The moment of the foundation of the Printing House of Blaj and its development under the bishop Petru Pavel Aron are presented by the historian Augustin Bunea. He regards it as following the old Romanian Printing House of Alba Iulia, offering us information regarding the modernization of the printing process and the books that were printed until 1764. The activity of the Printing House from its formation until Grigore Maior's death, both under the aspect of the people involved and of the printed works, is analyzed by Zenovie Pâclișanu and Ioan Georgescu. The books which were printed in Blaj during the time circumscribing our subject entered in the spotlight of history literature or bibliographical studies, too. In this sense are emphasized the contributions of Nicolae Iorga and of Ioan Bianu.

Systematical researches were dedicated to the persons who worked inside the Printing House of Blaj or to the persons who collaborated for the printing of different works: the prefects, the printers, the engravers. The investigations signed by Ioan Boros and Alexandru Lupeanu in the first half of the 20th century broadly reconstruct the existence of the Printing House from the perspective of the involved people, but these would be integrated in the recent researches from a modern methodological perspective and on a strong support of documents by Cornel Tatai Baltă.

Inside the studies dedicated to the subject we can remark the extensive monograph done by Gabriela Mircea, who turns to account the entire previous bibliography and new archival sources.

The circulation and the spreading of the books printed in Blaj constitute important elements for the understanding of the cultural, social, and religious role of this institution but this kind of research would surpass the framework of an essay. For this reason we will not analyze the circulation of the printed works in Blaj.

c). Regarding the significations of Grigore Maior's written work.

Grigore Maior's written works or the ones to which he contributed gained the researchers' attention especially during the 20th century. Samuil Micu and Petru Maior remember that the hierarch obtained the doctorate in philosophy and theology, but they do not bring into discussion the content of these works. The same situation repeats in the case of the historians of the 19th century: Augustin Bunea and Alexandru Grama.

The beginning of the 20th century recorded the interest of the scholars for the historical and philological work of Grigore Maior. Thus, for the grammar of the Romanian language (*Institutiones Linguae Valachicae*), and for his Latin-Romanian dictionary (*Lexikon Compendiarum Latino-Valachicum*) we have as reference points the contributions signed by C. Siegescu, Carlo Tagliavini or Alin Mihai Gherman. Essential for his historical thinking remain the reflections of Zenovie Pâclișanu and of Pompiliu Teodor.

The first systematic work of Grigore Maior was his doctoral thesis in philosophy, which he defended at De Propaganda Fide Urban College in 1743. The work, called *Conclusiones ex universa philosophia selectae*, was discovered and analyzed by Engel Károly.

Grigore Maior's contribution to the translation of the *Bible* for Petru Pavel Aron was proved by Ioan Chindriș.

Chapter I offers a general framework, contextualizing the subject in relation to the main political reference points from a segment of Transylvanian history marked by the personalities of Inochentie Micu Klein and Grigore Maior. The role that Grigore Maior had in the Romanian culture must be specified and understood in the political context of the 18th century, both from the European and the Transylvanian perspective. Out of methodological reasons we structured this chapter in two sections, following both the

political relations at the European level, emphasizing the situation of the Habsburg Empire and of the Holy See in a political space in continuous movement, and the concrete situation at the level of the principality of Transylvania, articulated in the system nation-recognized religions, also especially examining its political-administrative structures, which during the 18th century were subject to a process of transformation and adaptation to the requests and the imperial reforms. This brief analysis of the evolution of the administrative structures from Transylvania offers us an essential framework for the understanding of bishop Grigore Maior's activity. We observe that in the time of his Episcopal office, which coincides with the final period of the Theresian Reform and with the first two years of the Josephine Reform, the political-administrative institutions of Transylvania are deeply marked by the absolutist and centralized politics of the Viennese Court. Inspired by the principles of the reformation of the State and implicitly by the pragmatic efficiency of all its sectors, including the religious one, the Transylvanian institutions became instruments of the imperial power. At the same time the presence of the United faithful on the territories of the Saxon and Sekler seats or in the free royal and noble cities was obliging bishop Grigore Maior to take into account for his pastoral activity the autonomies and the specific rights of the respective political-administrative units.

Chapter II analyzes Grigore Maior's relations with the Transylvanian, Habsburg, and pontifical authorities and it is structured in three main sections: the period of time preceding the election and the appointment of Grigore Maior as bishop (on the background of his support for Inochentie Micu Klein, of his tensed relation with Petru Pavel Aron, and of the open conflict with Atanasie Rednic); the time of his episcopate (the participation to the Synod of the Greek-Catholic Bishops in Vienna, 1773; the pastoral-missionary, political and cultural activity); the events that culminated with his resignation. The dynamics of these relations is important in order to understand the nature and the nuances of his political and cultural involvement.

Chapter III analyzes and emphasizes the concrete role in which the bishop Grigore Maior supported and contributed to the development of the schools and of the Printing House of Blaj.

The Printing House, under Grigore Maior's pastoral care, continues the line of his predecessors but, as a consequence of the Viennese political educational implementation, it becomes also an instrument of the latter one. Being the only Printing House from Transylvania of the year 1771 it had the mission to furnish the liturgical books and the manuals to the Greek-Catholics from Transylvania. The attention of the hierarch for the promotion of the Union and for the increase of the cultural level of the Romanians will find its expression in a better and more rigorous organization of the printing activity, in the investments in equipment and materials and, implicitly, in an increase of the number and of the quality of publications.

Having a vast culture and knowledge of the realities of the education of Blaj through his own experience as teacher and librarian, he supported and developed the confessional schools of Blaj. His missionary successes needed indeed a solid instruction of those who were won at the Union with the Church of Rome. In Grigore Maior's vision the ignorance and the prejudices induced to the Romanians by the enemies of the Union represented the main causes which determined the leaving of the Greek-Catholic Church by an important number of faithful during the fourth and the sixth decades of the 18th century. For the realization of this plan Maior needed persons with a solid formation both from spiritual-moral and theological point of view. In this sense: he has cared for the selection and the sending of future professors to the catholic universities of West with scholarships, professors who will then activate in the schools of Blaj and will strengthen the Greek-Catholic clerical elite; he supervised the modernization of educational institutions through the application of the provisions from *Ratio studiorum* (1777), he supported the schools, the library, and the pupils under financial aspect.

Chapter IV, the most important part in the economy of our thesis, is dedicated to Grigore Maior's written work and intellectual formation and it identifies the main lodes of his thinking: philosophical, theological, philological, and historical. All these are

analyzed from a double perspective: that of the European elements and that of autochthonous elements.

The text is structured in three parts. The first of them, which presents in a concessive way Maior's works as author or collaborator, has the character of a synthesis, the most important issues being already clarified in literature. His written work is modest from the quantitative point of view, containing just few titles that we present in chronological order. However, their quality certifies the intellectual scale of the author. The second part has as purpose the emphasis of Grigore Maior's intellectual characteristics. In order to rich this objective we have to place Grigore Maior in the ideological and cultural context of that time. Thus, his written work is correlated with the situation of theology and philosophy in Rome, the place of the academic formation of the future bishop, establishing in this way the main doctrinal references that marked his formation and evolution. The last part of this section is dedicated to the analysis of Grigore Maior's works in order to emphasize their main significations. The catholicity of his faith, the European pre-illuminist currents that were felt at the Jesuits College from Cluj and, especially, at the Urban College met an equilibrated attachment to the Byzantine tradition of the Romanian United Church and an intense determination in the direction of the reconstruction and consolidation of the religious Union of Romanians from Transylvania, continuing the national affirmation program thought by Inochentie Micu Klein, his mentor. All these elements, emphasized through the local-European dialectic, are presented in a distinct way in the framework of the main four lodes in which Grigore Maior's scientific reflection was crystallized: philosophy, theology, philology and history.

Conclusions

1. Grigore Maior's relations with the Transylvanian, Habsburg and Roman authorities (we refer here to the Roman Pontifs, the Prefects of the Congregation De Propaganda Fide, and the apostolic Nuncio from Vienna) in the agitated political context of the second half of 18th century presents themselves, from the analyzed reference content point of view, in an evolutionary way,

marked by successive rises and declines, dominated by conflicting phenomena.

During the studies he distinguished himself under the intellectual, moral and spiritual aspect, for which reason the authorities of the Congregation looked upon him with great hope at his return home. However, continuing with stubbornness the line of Inochentie Micu Klein in Blaj and remarking himself as a leader of the latter's supporters in few years, he failed the expectations of the Congregation. Moreover, insisting already at that time on the necessity of the elimination of the institution of the Jesuit Theologian from the United Church, Maior moved not only against the position assumed by Vienna in this regard but especially against the defense policy of the Society of Jesus by the Roman Pontiffs in the context of the policy of many countries for its abolition.

Petru Pavel Aron's appointment in the Episcopal chair of Făgăraș opened a new stage for Grigore Maior, who involved himself with passion in the teaching activity of Blaj and in the reconstruction missions of the Church Union after the religious rebellion provoked by Visarion Sarai and Sofronie. The reports sent to the Congregation, in accordance to the oath done in Rome, were emphasizing these realities and were drawing him a positive image. The conflict with Petru Pavel Aron on the subject of the administration of the Holy Trinity Monastery's estate constituted the object of the discussions and of the decisions in relation to the Viennese Court.

Grigore Maior's image in the perception of the Roman authorities worsen rapidly as a consequence of the events started with the electoral Synod from 29th -30th of June 1764, and closed with the opposition that was manifested towards Atansie Rednic's appointment as bishop. Beyond the fact that he did not understand the sense of the contestation of this imperial decision, which was intended to avoid the complications that could have been generated by Inochentie Micu Klein's favorite disciple, Grigore Maior put into difficulty the Romanian authorities, too, by invoking their help, in the context in which Maria Theresa was not admitting the direct competence of the Holy See in religious and administrative issues from provinces of her Empire. For this reason it does not surprise us

the recommendation of the Nuncio from Vienna, who suggested to the Holy See not to plead for Grigore Maior.

Through the irony of fate, the same Viennese authorities will be the main responsible for Grigore Maior's new launching, Joseph II appointing him censor in Buda and, after one year, Bishop of Făgăraș. Despite the reserve of Joseph II and of the problems caused with the occasion of Atanasie Rednic's appointment, Maria Theresa decided that Grigore Maior is able to occupy the Episcopal Chair of Alba Iulia and Făgăraș. The reasons were probably of pragmatic order, being given the fact that he obtained the majority of the votes in the electoral Synod, enjoying the admiration and valuing of the clergy of the diocese and of the faithful, aspects well known by Auersperg, too, the governor of Transylvania, who recommended his appointment. Auersperg's position, who shared the same moderate line of the reformation as Maria Theresa, had a decisive word in Maior's appointment with certainty.

The File drawn up at the Nunciature of Vienna after his appointment presents him to the Romanian authorities with the figure of an ideal candidate for the episcopate and does not make direct references to his past problems. It is clearly understood the fact that they were well known to the Holy See but out of diplomatic reasons linked to the complex and delicate relation with Vienna, the Nunciature confirmed Grigore Maior's appointment. Besides the diplomatic reasons and the immaculate character of the official file what counted was also both the fact that he was formed at the Urban College and his affirmation on the missionary level.

The activity that he developed then as bishop, especially on the missionary and cultural level, brought him the respect of the Roman authorities. His good relations with Rome, founded on his missionary spirit and his fidelity towards the Roman Pontiff were, nevertheless, not immune to the tensions created by the way in which he thought the relation of his Eparchy with the Archbishop of Esztergom.

This thing happened, however, in the context in which the reform of the Church in the Empire intensified due to the stronger influence of Kaunitz and Joseph II on Maria Theresa. Grigore Maior did not understand again the major orientation that happened inside the Empire and in the European policy:

a) Maria Theresa, through her strong attachment to the Catholic Church, slowed down a part of the reforms regarding the Church. They were intensified, though, towards the end of her life (1780), when the influence of her son was more and more convincing.

b) While Maria Theresa was opposing the reform of the Church, considering that it keeps the unity of her multinational state, Joseph II and Kaunitz have considered that her intransigence towards the religious minorities were damaging the state union. On the other hand Grigore Maior's requests for the religious liberty Decree abolition from 1759 and for the total liberty from the secular power in what regards the missionary activity were in total contrast with Joseph's policy of State reformation and consolidation itself.

c) Grigore Maior's direct appeal to the Roman authorities will be followed by the papal reproof addressed to Maria Theresa by the Roman Pontiff on the subject of the appointing of a Lutheran governor in Transylvania. Nevertheless, we believe it was not the intervention of the Bishop of Blaj that caused the tensioning of the relations between them but that it was rather the occasion to protest again against the reforms imposed on the Catholic Church inside the Empire.

d) In 1781, against the background of the war of secession in Bavaria, the Russian-Prussian alliance was not renewed anymore. The Austrian diplomacy was very interested in establishing an alliance with Russia. In this context the religious tolerance enacted in the Empire was auspicious.

2. The foundation of the Printing House and of the schools of Blaj are distinct achievements of the bishop Petru Pavel Aron, but both of them are integral part of the religious, cultural and political program designed by Inochentie Micu Klein for the Romanians from Transylvania. Grigore Maior understood the importance of this programmatic plan and mobilized all his energies for its realization.

Analyzing Grigore Maior's activity until 1765, when he was exiled to Muncaci, we remark that his main activity was that of teacher and librarian. His theological and philosophical preparation acquired at De Propaganda Fide College represents a guaranty of the quality of his teaching, sustained by his charismatic personality, too.

As librarian he brought his contribution to the organization and the acquiring of new volumes, not hesitating to donate the library his personal books.

Although through his nature he was a man of action, either on political plan for the rights of the Romanians or on the religious plan of the Union restoration, Grigore Maior found the time for historical, theological or philological approaches, distinguishing himself as principal intellectual reference of Blaj that was passing from pre-enlightenment to enlightenment.

These coordinates of his activity are kept without change during his entire episcopate, which he put under the sign of a total offering for the interests of the Greek-Catholic Church and of his nation. The support he gave to the Printing House and to the schools of Blaj, whose progress during that time is evident, is in keeping with the fundamental concern of his Episcopal mandate. But beyond his concrete commitments in this direction his great contribution remains the role he had in paving the roads on which the Transylvanian School will walk. His concerns on the translations, grammar, and preparation of a dictionary plan preceded Samuil Micu's and other clerics of the United Church's philosophical and lexicographical concerns. We can say Grigore Maior, through the directions he opened and through his capacity to promote human and spiritual values of his Church, was the mentor of the teachers of Transylvanian School.

Samuil Micu offers to the posterity an image of that time of the Greek-Catholic Bishop Grigore Maior, being a close collaborator of the latter one. Influenced by his powerful personality and admirer of his vast cultural horizon he became one of his friends, remaining close to him even in front of his death. Samuil Micu enjoyed the appreciation of the Bishop, who guessed his intellectual capacity and tried to inspire him with his ideals: the enlightenment of Romanians through education and their promotion through the religious Union. Grigore Maior was certainly not alien of Micu's appointment, in 1777, as prefect of studies in the Seminary *Saint Barbara* from Vienna.

3. The European and autochthonous values, which mingle in Grigore Maior's written work, give witness about a critical spirit,

anchored in the realities of faith and opened at the same time to the cultural and scientific changes of that time. The openness for the dialog with Newton, Leibniz and Christian Wolff, his preoccupation for linguistics and grammar, his rigorous appeal to historical and theological sources show us that Maior acquired these ideational orientations from Rome and, generally, from the western world. We do not know to what extent Inochentie's conflict with the Jesuit theologian, which was afterwards continued by Petru Pavel Aron and Atanasie Rednic, accentuated Maior's approaching to the Jansenist current. What we can deduce, though, is the fact that the Jansenist thinkers, whom Grigore Maior met in the Roman and Viennese ambient, were more connected to the change of the scientific paradigm of that time and had the courage to systematize on issues theology and philosophy from this perspective. At the same time the attention for the sources perfectly harmonized with the preoccupation, accentuated in the Roman studies of the Romanian theologian, for ecclesiological and ethnical individuality of the Transylvanian Greek-Catholics.

Bishop Grigore Maior states, through his written works, his conviction about the human knowledge unity. Thus, philosophy, theology and sciences form a whole destined to the good of the person and which regards all his/her existential plans: spiritual, cultural, social and political. The professors of the Urban College sent not only specific elements of the Catholic Reform to Grigore Maior but the manner of understanding the Church and theology in the context of the culture of that time, marked by a strong scientific progress, too; Inochentie transmitted him the coordinates of Romanian Greek-Catholic individuality affirmation program and of the rights of Romanians from Transylvania.

In Maior's thinking and action, the European and autochthonous values are found in a balance report, which, on one hand, explains the scale of his cultural program and the lack of the radical accents in what regards its relation towards tradition, but, on the other hand, reflects profound convictions, scientifically and religiously based. The philosophy and theology that were acquired at the heart of the Catholic Church conferred him a vast horizon, of European influence, which not only did not diminished the

aspirations coming from his Romanian and Greek-Catholic identity consciousness, but animated and sustained them.

Grigore Maior's intellectual scale does not spend, though, in his written opera. The concrete historical circumstances, and we refer here to the difficulties through which the religious Union of the Romanians from Transylvania was passing, the exile to Muncaci, his sustained missionary activity and his implication in the struggle for Romanian's rights, prevented him to leave for posterity a richer written work. Nevertheless, his writings characterize him as an authentic intellectual of the Enlightenment, with a great speculative capacity, connected to the renewing currents of his time and mindful of the authentic values of tradition, and the current researches give us the right to sustain his decisive influence over the next generation of intellectuals from Blaj.

If we were to make a comparison between Grigore Maior's works and the works of the next generation of theologians of the Greek-Catholic Church from Transylvania, with the Transylvanian School generation after all, Grigore Maior seems to be situated on an inferior level. The work of someone as Samuil Micu, for example, is much richer than the publications of the entire generation of Grigore Maior. Nevertheless, in the same way Inochentie Micu Klein's influence had a decisive character over Grigore Maior, so the latter one decisively marked the thinking of the Transylvanian School.

SELECTIVE BIBLIOGRAPHY

I. SOURCES

Unpublished sources:

Archivio Segreto Vaticano, *Processus Consistoriale*, vol. 519 (Proc. Canonici. 1773. Fogarasiensis. Gregorius Major), 36 f.

Archivio Storico della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o «de Propaganda Fide», *Fondo S. C. Collegio Urbano*, vol. VII.

Arhivele Statului. Direcția Județeană Sibiu, *Fond: Brukenthal, Q. 319*.

Published sources:

a. References

Acte referitoare la resignarea episcopului Gregoriu Maioru, în *Foaia bisericească și scolastică*, an. I, nr. 20–21, 1888.

Approbatæ Constitutiones Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem Anexarum, ex Officina Nicolai Kis de Miszt - Tótfalu, Claudiopoli, 1696.

Ardelean, Ioan, *Gregoriu Maioru de Tusnad-Szavad, óre-cându episcopu alu Romaniloru uniti din Transilvania și partiile adnexe*, în *Foaia bisericească și scolastică*, an. II, nr. 1–26, 8, 10, 15, 17, 1888.

Ardelean, Ioan, *Acte istorice. Gregoriu Gabriilu Maioru de Tusnad-Szarvad, ore-cându episcopu alu Româniloru uniți din Transilvania și părțile adnexe*, II, în *Foaia bisericească și scolastică*, an. II, nr. 8, 1889, pp. 114–115; an. II, nr. 10, 1889, p. 1.

Arhieraticonul lui Grigore Maior, Blaj 1777, studiu introductiv de Călin Daniel Pațulea și Florica Elisabeta Nuțiu, studiu filologico-lingvistic de Florica Elisabeta Nuțiu, prefață de PS. Dr. Virgil Bercea, Târgu-Mureș, Ed. University Press, 2007.

Bârlea, Octavian, *Ex historia romena: Ioannes Bob, Episcopus Fogarasiensis (1783-1830)*, Freiburg, 1951.

Cipariu, Timotei, *Acte și fragmente istorice-beserecesci*, Blasiu, Semin. Diecesanu, 1855.

Concilium Romanum in Sacrosanta Basilica Lateranensi celebrato anno universalis jubilaei MDCCXXV. A Benedico Papa XIII. Ord. Praedicatorum, nunc denuo recusum Regnante Sanctissimo D. N. Clemente XIII, Pontif. Max., apud Haeredes Joannis Laurentii Barbiellini, Romae, MDCCCLXIV

Despre Biserica românilor din Transilvania. Documente externe (1744-1754), editori Laura Stanciu, Keith Hitchins și Daniel Dumitran, colaboratori Cristian Barta, Andreea Mârza, Mihai Săsăujan, Ernst Christoph Suttner și Attila Varga, Clui-Napoca, Ed. Mega, 2009.

Dini, Giuseppe, *Diario pieno e distinto del viaggio fatto a Vienna dal Sommo Pontefice Pio Papa Sesto*, Stamperia della Reverenda Camera Apostolica, Roma, MDCCCLXXXII.

Enchiridion delle Encicliche, vol. I, seconda edizione bilingue ampliata, a cura di Erminio Lora e Rita Simionati, Bologna, Ed. Dehoniane, 1999.

Euhologhion sau Molitvelnic, cuprinzând Rânduiala Sf. Taine precum și alte slujbe și rugăciuni la toată trebuința credincioșilor, acum din nou revăzut și întregit și a patra oară tipărit cu litere străbune, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Dr. Alexandru Nicolescu, Arhiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj, 1940.

Floarea adevărului pentru pacea și dragostea de obște. Păstoriceasca poslanie sau dogmatica învățătură Beserecii

Răsăritului, editor Meda-Diana Hotea, *Studiu istorico-teologic* de Cristian Barta, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2004.

Găzdaru, Dumitru, *Contribuție la relațiile lui Grigore Maior, Gheorghe Șincai și Petru Maior cu Roma*, Iași, H. Goldner, 1933.

Grigore Maior. Institutiones linguae Valachicae. Lexicon Compendiarium Latino-Valachicum, ediție, studiu introductiv, note și indice de Alin Mihai Gherman, cuvânt înainte de Iacob Mârza, vol. I-II, în colecția *Bibliotheca Universitatis Apulensis*, nr. V, Alba-Iulia, 2001.

Întrebări și răspunsuri despre Sfânta Unire, Blaj, 1780.

Lacko, Michael S. J., *Synodus episcoporum ritus byzantini catholicorum ex antiqua Hungaria Vindobonae a. 1773 celebrata*, în *Orientalia Christiana Analecta* 199, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1975.

Lettere del Pontefice Clemente XIV Ganganelli, nuova edizione riveduta da Romualdo Zotti, Tomo primo, Londra, 1829.

Migne, J.-P., *Patrologiae Cursus Completus sive Bibliotheca Universalis, Integra, Uniformis, Comoda, Oeconomica, omnium SS. Patrum, Doctorum Scriptorumque Ecclesiasticorum*, Tomus LIV: *S. Leonis Magni*, I, 1846.

Moldovanu, Joane, *Acte sinodali ale Baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, vol. I, Blasiu, 1869.

Nilles Nicolao, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesie Orientalis in terris coronae S. Stephani*, vol. I-II, Oeniponte, Typis et sumptibus Feliciani Rauch., 1885.

Notizie per l'anno 1728, Roma, 1728.

Notizie per l'anno 1738, Roma, 1738.

Notizie per l'anno 1740, Roma, 1740.

Notizie per l'anno 1741, Roma, 1741.

Notizie per l'anno 1742, Roma, 1742.

Notizie per l'anno 1752, Roma, 1752.

Notizie per l'anno 1753, Roma, 1753.

Notizie per l'anno 1756, Roma, 1756.

Orologhion, ediția a cincea, Blaj, 1934.

Pall, Francisc, *Inochentie Micu Kleinde. Exilul la Roma 1745-1768*, vol. I: *Studiul „Exilul lui Inochentie Micu-Klein la Roma (1745-1768)”;* vol. II/1: *Documente inedite. Documentele 1-144;* vol. II/2: *Documente inedite. Documentele 145-343*, cuvânt înainte de ÎPS Lucian Mureșan, prefață de Pompiliu Teodor, ediție îngrijită și indice de Ladislav Gyénárt, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1997, vol. I - 283 pp., vol. II/1 - 401 pp., vol. II/2 - 386 pp.

Raccolta di Concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili, il compilatore Sac. Angelo Mercati, Tipografia Poliglotta Vaticana, Roma, 1919.

Ratio atq. Institutio Studiorum, Romae, in Collegio Societatis Jesu, 1591.

Săsăujan, Mihai, *Habsburgii și Biserica Ortodoxă din Imperiul Austriac (1740-1761). Documente*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.

Snagov, Dumitriu I., *Românii în Arhivele Romei (sec. XVIII)*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1999.

b. Other sources

Alfonso Maria de Liquori, *Opere ascetiche. II. Del gran mezzo della preghiera e opuscoli affini*, testo critico, introduzione e note di Giuseppe Cacciatore, Roma, Edizioni di Storia e Letteratura, 1962.

Alvarez, Manuel, *De Institutione Grammatica. Libri tres*, Olyssippone, 1572.

Antoine, Gabriel, *Lectures chrétiennes par forme de méditations sur le grandes vérités de la foi*, Nancy, 1736.

Antoine, Gabriel, *Theologia moralis universa*, editor Filippo da Carbognano, Veneția, 1761.

Basilovits, Joannicio, *Brevis notizia Foundationis Theodori Koriathovits, olim Ducis de Munkacs, pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilici Magni, in Monte Csernek ad Munkacs, anno MCCCLX factae, Pars prima*, Cassoviae, Typographia Ellingeriana, 1799.

Benkő, Josepho, *De comitiis transsilvanicis. Diaetae, sive rectius, Commitia transsilvanica, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur articuli diaetalles*, Cibinii et Claudiopoli, Typis sumptibusque Martini Hochmeister, 1791.

Benkő, Josepho, *Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus olim Dacia Mediteranea dictus*, Pars prior sive generalis, tom. I, editio secunda, Claudiopoli, Typis Lycei Regii, 1834.

Calepinus, Jacobi Facciolati, *Lexicon Latinum, variarum linguarum interpretatione adjuncta, ad usum Seminarii Patavini*, opera et studio Johannis Baptistae Gallicciolli, editio novissima, Venetiis, 1778.

Cretineau-Joly, G., *Clemente XIV ed i gesuiti*, traduzione dal francese accresciuta d'importantissime annotazioni, Parma, 1847.

Fontanelle De, *Éloges des Academiciens avec l'histoire de l'Academie Royale des Sciences, avec un Discours préliminaire sur l'utilité des Mathématiques*, tom. I, Haye, 1740.

François, Jacquier, *Institutiones Philosophicae ad studia theologica potissimum accommodata*, tomus II, Venetia, 1787.

François, Jacquier, *Elementi di prospettiva secondo i principi di Taylor*, Roma, 1745.

François, Jacquier, *Eléments du calcul intégral*, Parma, 1768.

François, Jacquier, *Institutiones Philosophicae ad studia theologica potissimum accommodata, Tomus I. Logica complectens*, Venetiis, 1762.

François, Jacquier, *Institutiones Philosophicae ad studia theologica potissimum accommodata*, tomus IV, Venetiis, 1769.

François, Jacquier, *Parere e riflessioni sopra i danni della cuppola di San-Pietro*, Roma, 1743.

François, Jacquier – Seur Le, Thomas, *Isaaci Newtoni philosophiae naturalis principia mathematica, perpetuis commentariis illustrata*, vol. I–III, Geneva, 1739–1742.

François, Jacquier, *Tractato intorno alla sfera*, Parma, 1775.

Hamel Du, Joanne, *De consensu veteris et novae philosophiae*, Parisiis, 1768.

Lamindus, Pritanius (pseudonim al lui A. L. Muratori), *De ingeniorum moderatione in religionis negotio*, Paris, 1714.

Seur Le, Thomae, Jacquier Francisci, *Isaaci Newtoni philosophiae naturalis principia mathematica*, Oxonii, 1831.

Opere del Beato Maria de Liguori. Classe seconda: Opere morali. Istruzione e pratica per i confessori, vol. I, Torino, 1829.

Opere del P. Antonio Bresciani della Compagna di Gesù, vol. II, Roma, 1865.

Pápai, Páriz Ferenc, *Dictionarium Latino-Hungaricum*, apud Haeredes Samuelis Brewer, Leutschoviae, 1708.

Patuzzi, Giovanni Vincenzo, *Vita del Padre Daniello Concina dell'Ordine dei Predicatori, che serve di compimento alle celebri Lettere Teologico-morali*, Brescia, 1768.

Possevini, Antonii, S. J., *Bibliothecae Selectae qua agitur de ratione studiorum in Facultatibus*, tomus II, Romae, 1503.

Theologia moralis universa, a R.P. Patre Paulo-Gabriele Antoine primum concinnata, dein Notis et Appendicibus potissime ad Sacros Christianorum Ritus, et Ecclesiae Orientalis disciplinam spectantibus amplificata a R.P. Philippo de Carboneano; demum a R.P. Bonaventura Staidel Min. Con. Ad utilitatem Procchorum, vol. II, Roma, 1779.

Theologia Speculativa et Dogmatica jussu et auctoritate illustrissimi ac reverendissimi episcopi Petrocorensis ad usum sui Seminarii edita, vol. I, Paris, 1700.

Ticozzi, Stefano, *I Secoli della letteratura italiana dopo il suo risorgimento*, tom. II, Milano, 1833.

Toma din Aquino, *Summa Theologica*, I, trad. coordonată de Alexander Baumgarten, prefață de Adriano Oliva O.P., lămuriri preliminare de Alexander Baumgarten, Ed. Polirom, 2009.

Valvasense, Pietro, *Memorie per servire all'Istoria Letteraria*, tomo IV, ediția a doua, Venezia, 1754.

Volpi, Giuseppe, *Cronologia de' Vescovi Pestani ora detti di Capaccio*, ediția a doua, Napoli, 1752.

Wolff, Christian, *Philosophia prima sive Ontologia, methodo scientifica pertractata, qua omnis cognitionis humanae principia continentur*, Francofurti et Lipsiae, 1730.

Wolff, Christian, *Psychologia rationalis methodo scientifica pertractata, qua ea, quae de anima humana indubia experientiae fide innotescunt, per essentiam et naturam animae explicantur, et ad intimiorem naturae eiusque auctoris cognitionem profutura proponuntur*, Verona, 1737.

Wolff, Christian, *Theologia naturalis methodo scientifica pertractata. Pars prior: Integrum systema complectens, qua existentia et attributa Dei a posteriori demonstrantur*, Francofurti - Lipsiae, 1739.

II. Dictionaries, encyclopedias, catalogues:

Abbagnano, Nicola, *Dizionario di filosofia*, Torino, Ed. Tea, 1993.

Ardeleanu, Ioan Senior, *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor ardeleni*, Zalău, Tipografia Luceafărul, 1938.

Bianu, I., - Hodoș, N., *Bibliografie românească veche (1508-1830)*, vol. II, București, 1910.

Biografia degli italiani illustri nelle scienze, lettere ed arti del secolo XVIII, e de' contemporanei, vol. VII, editor Emilio de Tivaldo, Venezia, 1840.

Bolognese, Serafino Mazzetti, *Repertorio di tutti i professori antichi e moderni della famosa Università, e del celebre Istituto delle Scienze di Bologna*, Bologna, 1847.

Catalogus librorum qui ex Typographio Sacrae Congregationis de Propaganda Fide variis linguis prodierunt et in eo adhuc asservantur, Romae, 1793.

Comșa, Nicolae - Seiceanu Teodor, *Dascălii Blajului 1754-1948*, Ed. Demiurg, București, 1994.

Diccionario Histórico de la Compania de Jesús, editori Charles E. O'Neill, Joaquín Ma. Domínguez, [Institutum Historicum, S.I.](#), [Universidad Pontificia Comillas](#) in [Roma, Madrid](#), 2001.

Dizionario interdisciplinare di Scienza e Fede. Cultura Scientifica, Filosofia e Teologia, vol I, sub îngrijirea lui Giuseppe Tanzella - Nitti și Alberto Strenia, Roma, Urbaniana University Press și Ed. Città Nuova, 2004.

Dizionario Storico del Papato, vol. I: A-H, diretto da Philippe Levillain, traduzione di Francesco Saba Sardi, Milano, Ed. Bompiani, 1996.

Dizionario Storico del Papato, vol. II: I-Z, diretto da Philippe Levillain, traduzione di Francesco Saba Sardi, Milano, Ed. Bompiani, 1996.

Enciclopedie de Filozofie și Științe Umane, coord. de Marco Drago și Andrea Boroli, trad. din limba italiană realizată de L. Cosma, A. Dumitru, F. Frunză, R. Gâdei, C. M. Ionescu, M. Pop, H. Stănciulescu și S. Totu, București, Ed. All Educational, 2004.

Encycloedia of Rusyn History and Culture, eds. Paul Robert Magocsi and Ivan Pop, second edition, Toronto, University of Toronto Press, 2005.

Farquhar, Walter, *An Ecclesiastical Biography*, vol. IV, London, 1848.

Hinescu Ana – Hinescu Arcadie, *Oameni de ieri și de azi ai Blajului*, Blaj, Ed. Eventus, 1994.

Hugh, James Rose, *New General Biographical Dictionary*, vol. III, London, 1857.

Il grande libro dei Papi, vol. II, sotto la cura di Martin Greschat e Elio Gueriero, Cinisello Balsamo, Ed. San Paolo, 1994.

Index librorum prohibitorum SSmi D. N. Benedicti XIV Pontificis Maximi, Romae, 1758.

Kelly, John N. D., *Grande Dizionario Illustrato dei Papi*, traduzione di Antonella Riccio, presentazione di Murilio Guasco, Oxford University Press, 1989.

La Grande Encyclopédie, coord. M.M. Berthelot, H. Derenbourg, A. Girly, A. Glasson, D.L. Hahn, C.A. Laisant, M.H. Laurent, E. Levasseur, H. Marion, E. Müntz și A. Waltz, vol. 21, Ed. H. Lamirault et Cie.

Lexikon für Theologie und Kirche, vol. VI, editori Joseph Höfer și Karl Rahner, Freiburg, Ed. Herder, 1961.

Librorum catalogus qui ex Typographio Sac. Congregationis de Propaganda Fide variis linguis prodierunt et in eo adhuc asservantur, Romae, 1756.

Mondin, Battista, *Dizionario Enciclopedico di Filosofia, Teologia e Morale*, Milano, Ed. Massimo, 1989.

Moroni, Romano Gaetano, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, vol. XXXI, Venezia, 1845.

Nuovo Dizionario di Teologia Morale, ediția a doua, coord. de F. Compagnoni, G. Piana și S. Privitera, Cinisello Balsamo (Milano), Ed. Paoline, 1990.

Păcurariu, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, ediția a doua revăzută și întregită, București, Ed. Enciclopedică, 2002, pp. 262–263.

Rațiu, Ioan, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară (1754–1848)*, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1907.

Vincent, Benjamin, *A Dictionary of Biography - Past and Present - Containing the Chief Events in the Lives of Eminent Persons of all Ages and Nations. Preceded by the Biographies and Genealogies of the Chief Representatives of the Royal Houses of the World*, Librarian of the Royal Institution of Great Britain, 1974.

III. Papers, studies, articles:

Alberti, Fedele, *Storia di Bieda, città antichissima della Toscana*, Roma, 1822.

Albu, Nicolae, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, Tipografia Lumina, 1944.

Andea, Susana - Andea, Avram, *Transilvania. Ierarhi și monahi*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2008.

Antonelli, Ioan, *Breviaru istoric al școlilor din Blaj*, în *Programma gimnaziului superior, preparandiei, normei și școlii populare de fete pe anul școlar 1876/7*, Blaj, Tipografia Seminarului, 1877.

Ardeleanu, Ioan, *Istoria Diecesei Romane Greco-Catolice a Oradiei Mari. Partea I. Scurtă privire asupra fazelor credinței creștine la Romani dela creștinarea lor până la începutul secolului XVIII*, Gherla, 1883.

Bangert, V. William S.J., *Istoria iezuiților*, trad. Marius Taloș S.J., cuvânt înainte de Olivo Bosa S.J., Iași, Ed. Ars Longa, 2001.

Barta, Cristian, *Tradiție și Dogmă. Percepția dogmatică a Unirii cu Roma în operele teologilor greco-catolici (secolele XVIII-XIX)*, Blaj, Buna Vestire, 2003.

Barta, Cristian, *Conceptul de toleranță religioasă și metodologia Unirii în viziunea episcopului Grigore Maior*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Număr special. Geneza și semnificațiile ideii de toleranță religioasă în Principatul Transilvaniei (secolele XVI-XVIII). Lucrările Conferinței științifice internaționale organizate la Alba Iulia, 8-9 iulie 2010*, 2010, pp. 181-189.

Barta, Cristian, *Figura lui Grigore Maior în viziunea lui Samuil Micu*, în *Școala Ardeleană IV*, Episcop Vasile Aftenie, editor Ioan Chindriș, Ciprian Ghișa, 2010, pp. 90-98.

Bălan, Ioan, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic*, Blaj, 1914.

Bărbulescu, Mihai - Deletant, Dennis - Hitchins, Keith - Papacostea, Șerban - Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, București, Ed. Corint, 2002.

Bârlea, Octavian, *Unirea Românilor (1697-1701) în Îndreptar*, an. XIII, nr. 49-50, iulie-decembrie 1990.

Bârlea, Octavian, *Biserica Română Unită și ecumenismul Corifeilor Renașterii culturale în Perspective*, nr. 3-4, an V, München, 1983.

Bârlea, Octavian, *Metropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj*, în *Perspective*, nr. 37-38/X, München, iulie-decembrie 1987.

Berstein, Serge - Milza, Pierre, *Istoria Europei. Vol. III: State și identități europene (secolul XIV - 1815)*, trad. Monica Timu, editor Doina Barcan Sterpu, Iași, Ed. Institutul European, 1998.

Bevilacqua, Mario - Nolli, Giambattista, *Roma nel secolo dei lumi*, Roma, 1998.

Bihlmeyer, Karl - Tuechle, Hermann, *Storia della Chiesa. Vol. IV: Epoca Moderna*, ottava edizione italiana a cura di Iginio Roger, Brescia, Ed. Morcelliana, 1988.

Blaga, Lucian, *Gândirea românească din Transilvania în sec. al XVIII-lea*, ediție coordonată de Blaga Dorli, București, Ed. Minerva, 1995.

Bodogae, Teodor, *Dimensiunea spiritual-religioasă a Bucoavnei de la 1699*, în *Bucoavna de la Bălgrad 1699*, Episcopia Ortodoxă Română, Alba-Iulia, 1989.

Boros, Ioan, *I. Ioaniciu Endrödi (1765-1775) călugăr basilitan apostat de la mănăstirea Sf. Treime din Blaj*, în *Cultura Creștină*, X, nr. 7-9, 1921. pp. 230-233.

Borsi, Stefano, *Roma di Benedetto XIV: la pianta di Giovan Battista Nolli*, Roma, Officina, 1993.

Bota, M. Ioan, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii Românești de la origini până astăzi*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2003.

Botond, Gudor Kund, *Istoricul Bod Péter (1712-1769)*, prefată de Iacob Mârza, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2008.

Bozac, Ileana - Pavel, Teodor, *Călătoria împăratului Iosif al II-lea în Transilvania la 1773 / Die Reise Kaiser Josephs II. Durch Siebenbürgen im Jahre 1773*, Band I, ediția a II-a, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007.

Brânzeu, Nicolae, *Școalele din Blaj. Studiu istoric*, Sibiu, 1898. Noi am folosit ediția îngrijită de Ioan Popa, cu o addenda de Ion Buzași, Blaj, Ed. Astra, Despărțământul *Timotei Cipariu*, 2000.

Brusanowski, Paul, *Pagini din istoria bisericească a Sibiului medieval*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007.

Bunea, Augustin, *Din Istoria Românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, **Blaj**, Tipografia Seminarului Arhiepiscopalian, 1900.

Bunea, Augustin, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici sau Istoria Românilor Transilvăneni de la 1751 la 1764*, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1902.

Bunea, Augustin, *Istorie scurtă a Bisericei Române Unite cu Roma în Șematismul veneratului cler al Archidiecesei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba-Iulia și Făgăraș, pre anul Domnului 1900*, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1900.

Bunea, Augustin, *Vechile Episcopii românescii a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1902.

Câmpeanu, Viorel, *Grigore Maior. Portretul unui intelectual român din secolul XVIII*, în *Informația Zilei*, Satu Mare, 2010.

Câmpeanu, C., *Considerații bibliografice asupra operelor lui Samuil Clain privitoare la istoria românilor*, în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj-Napoca, IV, 1961, pp. 75-107.

Câmpeanu, Remus, *Intelectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999.

Câmpeanu, Remus, *Un efect spectaculos al Unirii religioase: integrarea elitelor românești în sistemul catolic de învățământ*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, an. II, nr. 6, pp. 127-140.

Câmpeanu, Remus, Varga Attila, Dörner Anton, *În pragul Europei. Instituțiile transilvane în Epoca Prereformistă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008.

Capros, Carol - Popan, Flaviu, *Biserica Română Unită, 250 de ani de istorie*, Cluj-Napoca, 1998.

Chindriș, Ioan, *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, Ed. Cartimpex, 2001.

Chindriș, Ioan, *Biblioteca lui Inochentie Micu-Klein*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, an. XXXIV, Cluj-Napoca, 1995, pp. 347-373.

Chindriș, Ioan, *Grigore Maior în texte antologice*, în volumul *Școala Ardeleană*, IV, coordonat de Ioan Chindriș și Ciprian Ghișa, Oradea, Ed. Episcop Vasile Aftenie, 2010, pp. 15–79.

Chindriș, Ioan, Iacob Niculina, *Petru Pavel Aron*, Blaj, Ed. Astra, 2007.

Chindriș, Ioan, *Necrologul lui Grigore Maior*, în vol. *Transilvanica*, Cluj-Napoca, Ed. Cartimpex, 2003, pp. 654–657.

Chiorean, Ioan, *Rolul instituțiilor de învățământ superior din Roma în formarea elitei intelectualității din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, în *Interferențe istorice și culturale româno-europene*, coordonator Grigore Ploșteanu, Târgu-Mureș, 1996, pp. 49–56.

Clima, Helmut, *Guvernatorii Transilvaniei 1774–1867*, Universitatea “Regele Ferdinand I” Cluj-Sibiu, Biblioteca Institutului de Istorie Națională, Sibiu, 1943.

Cutschera, Rolf, *Guvernatorii Transilvaniei 1691–1774*, Universitatea “Regele Ferdinand I” Cluj-Sibiu, Biblioteca Institutului de Istorie Națională, Sibiu, 1943.

Dumitran, Daniel, *Un timp al reformelor. Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob (1782–1830)*, București, Ed. Scriptorium, 2005.

Dumitran, Daniel, *Libertates vs. Tolerantia. Dezbaterile privind reglementarea politicii de toleranță în Transilvania (1781–1782)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Număr special. Geneza și semnificațiile ideii de toleranță religioasă în Principatul Transilvaniei (secolele XVI–XVIII). Lucrările Conferinței științifice internaționale organizate la Alba Iulia, 8–9 iulie 2010*, 2010, pp. 207–226.

Dumitran, Ana - Botond, Gudor - Dănilă, Nicolae, *Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania (mijlocul secolului XVI - primele decenii ale secolului XVIII)*, în *Biblioteca Musei Apulensis XIII*, Alba-Iulia, 2000.

Fărcaș, Sidonia Puiu, *Contribuții la istoricul Bibliotecii Centrale din Blaj. Concepții și principii de organizare până la 1860*, în *Biblioteca și cercetarea*, IX, Cluj-Napoca, 1985.

Fiorani, Luigi, *Il Concilio Romano del 1725*, Biblioteca di Storia Sociale 7, Edizioni di Storia e Letteratura, Roma, 1978.

Georgescu ,Ioan, *Istoria bisericeii creștine universale, cu deosebită privire la istoria bisericeii românești unite cu Roma*, Blaj, 1921.

Georgescu ,Ioan, *Tipografia Seminarului din Blaj*, în *Boabe de grâu*, V, 1934.

Gherman, Alin Mihai, *Despre Dicționarul și Gramatica lui Grigore Maior*, în *Cercetări de Lingvistică*, an. XXXIV, 1989, nr. 1, pp. 5-9.

Gherman, Alin Mihai, *Literatură română din Transilvania între preiluminism și preromantism*, Cluj-Napoca, Ed. Casa Cărții de Știință, 2004.

Gherman, Mihai, *Studiu introductiv, la Grigore Maior. Institutiones linguae Valachicae. Lexicon Compendiarium Latino-Valachicum*, vol. I-II, Bibliotheca Universitatis Apulensis, nr. V, Alba-Iulia, 2001, an. XXXVI, 692 pp.

Ghibu, Onisifor, *Din istoria literaturii didactice românești*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1975.

Ghișa, Ciprian, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania (1700-1850). Elaborarea discursului identitar*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeana, 2006.

Ghitta, Ovidiu, *Nașterea unei Biserici*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001.

Ghitta, Ovidiu, *Bishop Manuel Olsavszky and the Unrest in the Romanian Uniate Church of Transylvania (the Fifth Decade of the 18th Century)*, în *Annales Universitatis Apulensis*, Series Historica, an. II, nr. 11, 2007, pp. 180-195.

Ghitta, Ovidiu, *O relatare a lui Grigore Maior către Comitele Antal Károlyi: întâlnirea cu Iosif al II-lea*, în vol. *Călător*

prin istorie Omagiu profesorului Liviu Maior la împlinirea vârstei de 70 de ani, coordonatori Ioan Aurel Pop, Ioan Bolovan, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2010, p. 53-59.

Ghitta, Ovidiu, *Episcopul Grigore Maior și biserica din Sărăuad*, în *Identitate și alteritate 5. Studii de istorie politică și culturală*, editori C. Bărbulescu, I. Bonda, C. Cârja, I. Cârja și A. V. Sima, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011, pp. 45-53.

Giuntella, Vittorio Emanuele, *Roma nel Settecento*, Istituto di Studi Romani, Roma, 1938.

Gorun, Gheorghe, *Contribuții la biografia și activitatea episcopului Ignatie Darabant*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historica*, an. XXXVI, nr. 1-2, 1991, pp. 45-56.

Goția, Anton, *Continuitate și modernizare de la Petru Pavel Aron la Timotei Cipariu. Studiu lingvistic și istorico-liturgic*, Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2006.

Gramă, V. Alexandru, *Istoria Bisericii Romanesci Unite cu Roma. Începuturile creștinismului până în zilele noastre*, Blaj, 1884.

Greco, Gaetano, *Benedetto XIX. Un canone per la Chiesa*, Roma, Salerno Editrice, 2011.

Gross, Hanns, *Rome in the Age of Enlightenment*, Cambridge University Press, 1990.

Hertling, Ludwig, *Istoria Bisericii*, trad. de E. Dumea, Iași, Ed. Ars Longa, 2001.

Hitchins, Keith, *Conștiința națională și acțiunea politică la românii din Transilvania, 1700-1868*, vol. I, Cluj, Ed. Dacia, 1987.

Hitchins, Keith, *Clerul român din Transilvania înainte de Unirea cu Roma*, în volumul *300 de ani de la unirea Bisericii românești din Transilvania cu Biserica Romei*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, pp. 51-68.

Hurmuzaki, Eudoxiu, *Fragmente din istoria românilor*, tom. II, București, 1900, pp. 246–247.

Iorga, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, București, Ed. Casei Școalelor, 1928.

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821), Vol. II*, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1969.

Istoria României. Compendiu, coord. Ioan Aurel Pop și Ioan Bolovan, Accademia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007.

Istoria Românilor, vol. VI: *Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711–1821)*, coord. Paul Cernăvodeanu și Nicolae Edroiu, București, Ed. Enciclopedică, 2002.

Istoria Transilvaniei. Vol. II (de la 1541 până la 1711), coord. de Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler și Magyari András, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007.

Istoria Transilvaniei. Vol. III: de la 1711 până la 1719, coord. de Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler și Magyari András, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008.

În pragul Europei. Instituțiile transilvane în Epoca Prereformistă, coord. Remus Câmpeanu, Attila Varga, Anton Dörner, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008.

În spiritul Europei moderne. Administrația și profesiunile din Transilvania în perioada reformismului terezian și iosefin, coord. Remus Câmpeanu, Anca Câmpian, Attila Varga, Greta Monica Miron, Mirela Popa Andrei, Dörner, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.

Engel, Károly, *Din tezaurele bibliotecii noastre: tezele disputei publice filozofice susținută de Grigore Maior la Colegiul de Propaganda Fide în 1743*, în *Biblioteca și cercetarea*, III, 1979, pp. 146 - 187.

Köllö, Károly, *Tezele disputei filosofice publice susținute de Grigore Maior la Colegiul de Propaganda Fide în 1743, în Confluente literare. Studii de literatură comparată româno-maghiară*, București, Ed. Kriterion, 1993, pp. 24-44.

Klein, Micu Inochentie, *Carte de înțelepciune latină. Illustrium poetarum flores*, editori Florea Firan și Bogdan Hâncu, studiu introductiv de Florea Firan, traducere, note și aparat critic de Bogdan Hâncu, București, Ed. Științifică, 1992.

Le sfide della Modernità (1750-1840), îngrijit de Bernard Plongeron, ediție italiană îngrijită de Bruna Bocchini Camaiani, în colecția *Storia del cristianesimo*, cordonată de Jean-Marie Mayeur, Charles e Luce Pietri, André Vasquez și Marc Vernard, vol. 10, trad. de Claudio Massi, Roma, Ed. Borla, 2004.

Lechințan, Vasile, *Oficiali de stat români din Transilvania (1368-1918)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2003.

Leflon, Jean, *Storia della Chiesa. Vol. XX/1. La crisi rivoluzionaria (1789-1815)*, seconda edizione italiana a cura di Giuseppe Zaccaria, Torino, Ed. SAIE, 1971.

Lombardi, Antonio, *Storia della Letteratura Italiana nel secolo XVIII*, Modena, 1827.

Lonchamp, Jean-Pierre, *Știință și credință*, în colecția *Noua reprezentare a lumii*, cordonată de Magda Stavinschi, București, Ed. XXI: Eonul dogmatic, 2003.

Lungu, Ion, *Școala Ardeleană. Mișcare ideologică națională iluministă*, București, Ed. Minerva, 1978.

Lupeanu, Alexandru, *Biblioteca Centrală din Blaj*, București, 1933.

Lupeanu, Alexandru, *Evocări din viața Blajului*, Blaj, 1937.

Lupeanu, Alexandru, *Xilografii care au lucrat în tiparnița cea veche de la Blaj*, în *Almanahul graficeii române*, Craiova, 1931.

Lupeanu, Alexandru, *Xilografii de la Blaj. 1750-1800*, Blaj, 1929.

Lupu, Nicolae, *Considerații asupra demisiei episcopului Grigore Maior*, în *Blajul*, an. I, 1/1934, pp. 24–32.

Magdău, Petre, *Tipografia de la Blaj (1850–1918). Contribuții documentare*, editori Petre Magdău, Ioana Bonda, Cecilia Cârja, Ciprian Ghișa, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010.

Maior, Petru, *Istoria Bisericii Românilor*, vol. I, ediția și studiu introductiv de Ioan Chindriș, București, Ed. Viitorul Românesc, 1995.

Mălinaș, Ioan Marin, *Situația învățământului bisericesc al românilor din Transilvania și Bucovina 1740–1792*, Oradea, Ed. Mihai Eminescu, 1994.

Mălinaș, Ioan Marin, *Florilegium studiorum. Studii de istorie bisericească a românilor*, Oradea, Ed. Imprimeriei de Vest, 2002.

Manciulea, Ștefan, *Aici e pământul sfânt al Blajului*, ediție și prefață de Ion Buzași și Ioan Mitrofan, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2003.

Manciulea, Ștefan, *Istoria Blajului. Monografie istorică și culturală*, ediție îngrijită și prefață de Mircea Popa, Blaj, Ed. Astra, 2001.

Manciulea, Ștefan, *Țipăii Blajului*, I-II, în *Cultura Creștină*, an. XXII, nr. 1-3, 4-6, 1942, pp. 53-66, 195-216.

Marton, József, *Formația clerului greco-catolic în școlile catolice (sec. XVIII)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, an. XI, nr. 10, 2006, pp.143-147.

Mărza, Eva - Rus, Anton, *Bibliografia cărților blăjene de la începuturile Tipografiei până la anul 1948*, Blaj, Ed. Buna Vestire, 2004.

Mărza, Eva, *Tipografia de la Alba Iulia 1577–1702*, Sibiu, Ed. Imago, 1988.

Mărza, Iacob, *Actele fundamentale ale școlilor Blajului: sugestii pentru o cercetare semantică*, în *Tentația istoricului. În*

memoria Profesorului Pompiliu Teodor, volum coordonat de Nicolae Bocșan, Ovidiu Ghitta, Doru Radosav, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, pp. 613-627.

Mârza, Iacob, *Actele fundamentale ale școlilor de la Blaj. Oportunitatea unei reeditări*, în *Apulum*, an. XXXIV, 1997, pp. 317-334;

Mârza, Iacob, *Activism și opțiune culturală în secolul XVIII: Ioan Iacob Aron*, în *Apulum*, an. XXV, 1989.

Mârza, Iacob, *Biserică, politică și cultură la episcopul Ioan Giurgiu Patachi (1681-1727)*, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 11/II, 2007, pp. 48-67.

Mârza, Iacob, *Conceptele-cheie „Biserică” și „Unire” în actele fundamentale ale școlilor de la Blaj (1754)*, în *Annales Universitatis Apulensis Series Historica*, Număr Special: *Schimbarea de paradigmă din istoria ecleziastică și cea laică în Transilvania secolului al XVIII-lea* (Lucrările Conferinței științifice organizate la Alba Iulia, în 15-16 octombrie 2009), Alba Iulia, 2009, pp. 187-193.

Mârza, Iacob, *Etape și momente din istoria învățământului din Transilvania (sec. XVIII-XIX)*, Sibiu, Ed. Imago, 2002.

Mârza, Iacob, *Școală și națiune. Școlile din Blaj în epoca renașterii naționale*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1987.

Mazzoleni, Alessandro, *Via di Monsignor Francesco Bianchini Veronese*, Verona, 1735.

Memoires pour l’Histoire des Sciences et des beaux Arts, l’Imprimerie de S.A.S. a Trevoux, 1706.

Micu, Samuil, *Istoria românilor*, vol. II, ediție princeps după manuscris de Ioan Chindriș, București, Ed. Viitorul Românesc, 1995.

Micu, Samuil, *Scrieri filosofice*, ediție critică îngrijită de Pompiliu Teodor și Dumitru Ghișe, București, Ed. Științifică, 1966.

Micu, Samuil, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, sub îngrijirea lui Cornel Câmpeanu, București, Ed. Științifică, 1963.

Middleton, W. E. Knowles, *Science in Rome, 1675-1700, and the Accademia Fisicomatematica of Giovanni Giustino Ciampini*, în *The British Journal for the History of Science*, nr. 8, 1975, pp. 138-154.

Mircea, Gabriela - Mircea, Ioan, *Mărturii documentare privind viața și activitatea la Blaj și Cluj, în anii 1760-1763, a călugărului și tipografului Ioanichie Endredî*, în vol. *Spiritualitate transilvană și istorie europeană*, editori Iacob Mârza și Ana Dumitran, în colecția Muzeului Național al Unirii, *Bibliotheca Musei Apulensis*, Alba Iulia, 1999, pp. 198-213.

Mircea, Gabriela, *Tipografia din Blaj în anii 1747-1830*, prefată de Iacob Mârza, postfață de Gabriel T. Rustoiu, Alba Iulia, Ed. Altip, 2008.

Mircea, Ioan, *Tipărituri apărute la Blaj în primii 25 de ani de activitate a Tipografiei (1747-1771), relevate de un document de epocă*, în *Apulum*, XX/1982, pp. 207-213.

Miron, Greta, *Biserica Greco-Catolică din Comitatul Cluj în secolul al XVIII-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.

Miron, Greta, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004.

Miron, Greta, *Un episod din viața lui Grigore Maior - penitența la Muncaci*, în volumul *Identități profesionale în Europa Central-Orientală (secolele XVII-XXI)*, coord. Nicolae Bocșan, Ana Victoria Sima și Ion Cârja, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.

Mondin, Battista, *Storia della Filosofia Medievale*, Pontificia Università Urbaniana, Roma, 1991.

Muscă, Vasile, *Leibniz, filosof al Europei Baroce*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2001.

Naples in Eighteenth Century: The Birth and Death of a Nation State, editor Girolamo Imbruglia, Cambridge University Press, 2000.

Noica, Constantin, *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant*, Editura Humanitas, București, 1995.

Omagiu Școlilor Blajului, editat de Centrul Cultural Jacques Maritain, Blaj, 2004.

Oppenheim, Walter, *Habsburgii și Hohenzollernii 1713 - 1786*, trad. de Roxana Aura Duma, București, Ed. BIC ALL, 2001.

Pâclișanu, Zenovie, *Istoria Bisericii Române Unite, Partea I-a, 1697-1751*, ediția a II-a în *Perspective*, nr. 65-68, an. XVII, München, 1995.

Pâclișanu, Zenovie, *Istoria Bisericii Române Unite. Partea a II-a, 1752-1783*, în «*Perspective*», nr. 53-60, München, an. XIV-XVI, 1993.

Pâclișanu, Zenovie, *Tipografia din Blaj*, în *Boabe de grâu*, V, 2, 1934, pp. 105-108.

Pâclișanu, Zenovie, *Relatio Rumenorum e terris coronae Sancti Stephani ad Reformationem saec[ulis] XVI et XVII / Legătura românilor de pe pământurile coroanei Sfântului] Ștefan cu Reforma în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, Viena, 1912*, ediție îngrijită de Andreea Mârza și Iacob Mârza, Sibiu, Editura Techno Media, 2010.

Pall, Francisc, *Știri noi despre primii studenți trimiși de la Blaj la Roma*, în *Apulum*, XVII, 1979, pp. 23-41.

Pastor, Ludwig Freiherr von, *The History of the Popes, from the close of the Middle Ages. Vol. XXXV. Benedict XIV (1740-1758)*, translated by E. F. Peeler, London, Rutledge and Kegan Paul LTD, 1949.

Pastor, Ludwig Freiherr von, *The History of the Popes, from the close of the Middle Ages. Vol. XXXVI. Benedict XIV (1740-1758). Clement XIII (1758-1769)*, translated by E. F. Peeler, London, Rutledge and Kegan Paul LTD, 1950.

Pastor, Ludwig Freiherr von, *The History of the Popes, from the close of the Middle Ages. Vol. XXXVIII. Clement XIV (1769-1774)*, translated by E. F. Peeler, London, Rutledge and Kegan Paul LTD, 1951.

Pastor, Ludwig Freiherr von, *The History of the Popes, from the close of the Middle Ages. Vol. XXXIX. Pius VI (1775-1799)*, translated by E. F. Peeler, London, Rutledge and Kegan Paul LTD, 1952.

Pastor, Ludwig Freiherr von, *The History of the Popes, from the close of the Middle Ages. Vol. XL. Pius VI (1775-1799)*, translated by E. F. Peeler, London, Rutledge and Kegan Paul LTD, 1953.

Pervain, Elena, *Un proiect de dicționar din 1759, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Philologia*, an. X, 1/1965, pp. 128-130.

Poenaru, Daniela, *Contribuții la bibliografia românească veche*, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1973.

Popovici, D., *La littérature roumaine a l'Époque des Lumières*, Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1945.

Préclin E., - Jarry E., *Storia della Chiesa: Le lotte politiche e dottrinali nei secoli XVII e XVIII*, Vol. XIX/2, edizione italiana a cura di L. mezzadri, trad. di L. Mezzadri, Torino, Ed. SAIE, 1985.

Prodan, David, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, ediție nouă cu adăugiri și precizări, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1984.

Protopopescu, Lucia, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania: 1774-1805*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1966.

Prunduș, Silvestru Augustin - Clemente, Plaiianu, *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994.

Pompiliu, Teodor, *Sub semnul luminilor. Samuil Micu*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2000.

Radu, Iacob, *Istoria diecezei române unite a Orăzii Mari. Scrisă cu ocazia aniversării de 150 de ani de la înființarea aceleia*, Oradea, 1932.

Rațiu, Basiliu, *Istoria bisericească pentru folosul tinerimei române teologico-scolastice*, Blaj, Tipografia Seminarului, 1854.

Raybaud, L. P., *Papauté et pouvoir temporel sous les pontificats de Clément XII et Benoît XIV 1730-1758*, Paris, Librairie Philosophique J. Vrin, 1963.

Reale, Giovanni – Antiseri, Dario, *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi*, ediția a XVI-a, Vol. II, Brescia, Ed. La Scuola, 1992.

Renazzi, Filippo Maria, *Storia dell'Università degli Studi di Roma, detta comunemente la Sapienza, che contiene anche Un Saggio Storico della Letteratura Romana dal principio del secolo XIII sino al declinare del secolo XVIII*, vol. II, Roma, 1805.

Rosa, Mario, *Settecento religioso. Politica della Ragione e religione del cuore*, Venezia, Marsilio Editori, 1999.

Rosa, Mario, *The Catholic Aufklärung in Italy*, în *A Companion to the Catholic Enlightenment in Europe*, editori Ulrich L. Lehner and Michael Printy, Leiden, Brill Academic Publishers, 2010, pp. 224-229.

Rus, Vasile, *Misionarii iezuiți în Transilvania, Banat și Partium (1579-1715). Vol. I: Tablouri istorice și spirituale*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2007.

Salamon, Josephus, *De statu ecclesiae evangelico-reformatae in Transilvania commentatio theologico historica*, Claudiopoli, Typis Collegii ev. Reform. Claudiopolitani, 1840.

Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum: 350 anni a servizio delle missioni: 1622-1972. Cura et Studio J. Metzler edita, vol. II, 1700-1815, Rom, Freiburg, Wien, ed. Herder, 1973.

Săsăujan, Mihai, *Politica bisericească a Curții din Viena în Transilvania (1740-1761)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002.

Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.

Stanciu, Laura, *Despre efectele politicii reformismului terezian. Pionierii Blajului la studii, în Roma (1736-1754)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, teologia Catholica*, an. LIV, nr. 2, 2009, pp. 159-176.

Stanciu, Laura, *Între Răsărit și Apus. Secvențe din istoria Bisericii românilor ardeleni (prima jumătate a sec. al 18-lea)*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2008.

Stănea, Carmen, *Lucrarea de doctorat Literatura didactică românească din Transilvania (1699-1867): Manuale pentru școlile primare*, coordonată de prof. univ. dr. Eva Mârza, Universitatea 1 Decembrie 1918, Alba Iulia, 2009.

Stella, Pietro, *Il giansenismo in Italia. Vol. I. I preludi tra Seicento e primo Settecento. Vol. II. Il movimento giansenista e la produzione libraria. Vol. III. Crisi finale e transizioni*, Roma, Edizioni di Storia e Letteratura, 2007.

Storia della Chiesa. Vol. VII. La Chiesa nell'Epoca dell'assolutismo e dell'illuminismo, diretta da Hubert Jedin, prefazione all'edizione italiana Massimo Marcocchi, trad. G. Butterini, G. Poletti, E. Segnana, C. Vivaldelli, aggiornamento bibliografico Paola Vismara, Milano, Ed. Jaca Book, 1987.

Sturdy, J. David, *Science and social status: the members of the Academie des sciences 1666-1750*, Suffolk, St Edmundsbury Press Ltd, 1995.

Suttner, Ernst Christoph, *Unirea Bisericii în Transilvania*, trad. de Lorin Ghiman, Târgu Lăpuș, Ed. Galaxia Gutemberg, 2010.

Sidney, Z. Ehler - Morrall, B. John (eds.), *Church and State Through the Centuries: A Collection of Historic Documents with Commentaries*, New York, Biblio and Tannen, 1954.

Șincai, Gheorghe, *Cronica Românilor*, an. 1736, ediție îngrijită de Florea Fugariu, București, Ed. Minerva, 1978.

Știrban, Marcel, *Episcopul Grigore Maior. Formare. Gândire. Acțiune*, în *Tribuna*, 1996, 8, nr. 45, pp.10-11.

Tampa, Magdalena, *Contribuții la istoria preiluminismului în Transilvania: despre biblioteca lui Ioan Giurgiu Patachi*, în *Biblioteca și cercetarea*, X, 1986, pp. 299-303.

Tampa, Magdalena, *Din începuturile Bibliotecii de la Blaj - despre inventarul manuscris din 14 iunie 1747*, în *Biblioteca și cercetarea*, 1979, III, pp. 126-145.

Tampa, Magdalena, *Din nou despre începuturile Bibliotecii de la Blaj. Cărți și posesori: Grigore Maior*, în *Biblioteca și cercetarea*, V, Cluj-Napoca, 1981, pp. 93-105.

Tatai-Baltă, Cornel, *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830)*, Blaj, Ed. Eventus, 1995.

Tatai-Baltă, Cornel, *Ipostaze cultural-artistice*, Alba Iulia, Ed. Altip, 2007.

Tatai-Baltă, Cornel, Mircea Gabriela, *Prefecții Tipografiei din Blaj (1754-1822)*, în *Apulum*, XXXV, 1998, pp. 389-405.

Tatai-Baltă, Cornel, *Pe scurt despre xilogravura de la Blaj*, în *Cultura Creștină*, an. IX, nr. 3-4/2006, pp. 211-217.

Tatai-Baltă, Cornel, Smericinschi Teodor, *Din activitatea tipografiei de la Blaj (1787-1821) reflectată de un material arhivistic*, în *Apulum*, XIX, 1981, pp. 239-256.

Tăutu, Aloisie - Carnațiu, Pamfil - Capros, Carol - Popan, Flaviu - Bârlea, Octavian - Mircea, Alexandru - Todericiu, Mircea, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, ediția a doua, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998.

Teodor, Pompiliu, *Două biblioteci particulare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, II, 1957, pp. 261-269.

Teodor, Pompiliu - Ghișe, Dumitru, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, Ed. Dacia, 1972.

Teodor, Pompiliu, *Începuturile bibliotecii din Blaj*, în *Călăuza bibliotecarului*, XI, 1958, nr. 2, pp. 28-29.

Teodor, Pompiliu, *Interferențe iluministe europene*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1984.

Teodor, Pompiliu, *Sub semnul luminilor. Samuil Micu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.

Tóth, Zóltan, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean*, trad. Maria Someșan, Ed. Pythagora, București, 2001.

Veress, Andrei, *Tipografia românească din Buda*, în *Boabe de grâu*, III, nr. 12, 1932.

Villoslada, G. Riccardo S. I., *Storia del Collegio Romano dal suo inizio (1551) alla soppressione della Compagnia di Gesù*, în *Analecta Gregoriana, Series Facultatis Historiae Ecclesiasticae*, vol. LXVI, cura Pontificiae Universitatis Gregoriana edita, Romae, 1954, 356 pp.